

може бути реальним чинником естетизації вищої професійної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зюзіна Т. О. Культурологічна підготовка студентів у вищих навчальних закладах : теоретико-методологічні засади змісту освіти : [монографія] / Тетяна Опанасівна Зюзіна; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 384 с.
2. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні : реалії, тенденції, перспективи розвитку. Ч. 1. Нова парадигма вищої освіти. Київ, 1996. 112 с.
3. Іонова О. М. Системний та синергетичний підходи / О. М. Іонова // Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / [за заг. ред. д. пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової]. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 348 с.
4. Каган М. С. О субстанції, строєнніи и функциях культуры : (к вопросу об основаниях культурологии) / М. С. Каган // Личность. Культура. Общество. 2004. Вып. 2(22). С. 123–135.
5. Москаленко Н. М. Гуманітаризація вищої культурологічної освіти в Україні ХХ – ХХІ ст. / Надія Миколаївна Москаленко // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата культурології. 26.00.01 – Теорія та історія культури. Київ, 2010. 18 с.
6. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія / О. Л. Шевнюк // К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 232 с.
7. Ognevyuk V., Sysoieva S. (2015). Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program. The advanced science journal (6), pp. 98–103, DOI: 10.15550/ASJ.2015.06.098.

REFERENCES

1. Ziuzina, T. O. (2009). *Kulturolohichna pidhotovka studentiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh : teoretyko-metodolohichni zasady zmistu osvity*. [Cultural preparation of students in higher

educational institutions : theoretical-methodological bases of educational content]. Luhansk.

2. Ziaziun, I. A. (1996). *Humanistychna paradyhma v osviti*. [The humanistic paradigm in education]. Kyiv.
3. Ionova, O. M. (2012). *Systemnyi ta synerhetychnyi pidkhody*. [System and synergistic approaches]. Kharkiv.
4. Kahan, M. S. (2004). *O substantsyyi, stroenyyu y funktsiyakh kultury: (k voprosu ob osnovaniakh kulturolohyyi)*. [On substance, structure and functions of culture : (to the question of the foundations of cultural studies)].
5. Moskalenko, N. M. (2010). *Ghumanitaryzacija vyshhoji kuljturolohichnoji osvity v Ukrajinі ХХ - ХХІ st*. [Humanitarization of higher culturological education in Ukraine in XX – XXI centuries]. Kyiv.
6. Shevniuk, O. L. (2003). *Kulturolohichna osvita maibutnoho vchytelia: teoriia i praktyka*. [Cultural education of future teachers: theory and practice]. Kyiv.
7. Ognev, V., Sysoieva, S. (2015). Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОРОНОВА Надія Сергіївна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Наукові інтереси: естетика, етика, мистецтво, історія, культура, мультимедійні технології, професійні компетентності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VORONOVA Nadiia Serhiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Philosophy, History and Social Sciences and Humanities Department, SHEE «Donbas State Pedagogical University», Sloviansk.

Circle of scientific interests: aesthetics, ethics, art, history, culture, multimedia technologies, professional competencies.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2021 р.

УДК 37.018.1:173:165.742.

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-21-26

ГОНЧАР Людмила Вікторівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки і соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9761-9031>
e-mail: Ludmilagonchar1@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ІЗ СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасну сім'ю вирізняє посилення психологічної напруги,

збільшення кількості стресових ситуацій, відмова від узвичаєних цінностей і поява нових, інколи необґрунтованих і несталих, а

також поширення такого явища, як соціальна депривація – обмеження умов, матеріальних і духовних ресурсів сім'ї, необхідних їй для виживання та адекватного входження в культуру суспільства. Усе це негативно позначається на змісті внутрішньосімейної взаємодії між батьками і дітьми. З одного боку, батьки, не володіючи в достатній мірі знаннями щодо специфіки правильного виховання дітей, вікових та індивідуальних особливостей дитини, здійснюють процес сімейного виховання хаотично та інтуїтивно. З іншого – вони далеко не завжди готові самостійно вирішувати суперечність між перехідними цінностями і законами конкретної історичної ситуації, а тому не спроможні забезпечити своїх дітей від агресивного наступу інформації, засвоєння хибних ідеалів.

Враховання сучасних тенденцій розвитку сім'ї актуалізує проблему надання сім'ї педагогічної допомоги, зокрема у розробленні технології залучення батьків і вчителів до взаємодії на засадах партнерства. Особливо гостро постає на сьогодні проблема педагогічної взаємодії з сім'ями вимушених переселенців, соціальне функціонування яких з об'єктивних і суб'єктивних причин ускладнене або порушене.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст роботи соціального педагога з вимушеними переселенцями та їх сім'ями різнобічно висвітлено у роботах Т. Алексеєнко, Д. Бибик, Ю. Жданович, Т. Куниці, Р. Малиношевського [2; 3;]. На сьогодні у педагогічній науці представлено ряд технологій і тренінгових програм для роботи з сім'ями різного типу, зокрема із. Зокрема, це «Тренінгові програми для батьків на базі «Центру психологічної реабілітації населення», м. Славутич (Ю. Акименко), модель навчальної взаємодії учителя з сім'єю школяра у процесі формування педагогічної культури батьків (Т. Цуркан), «Технологія формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії» (О. Тюття, Н. Лук'яненко), «Технологія соціально-педагогічної підтримки сім'ї і сімейного виховання» (Т. Алексеєнко), «Просвіта для батьків з числа внутрішньо переміщених осіб» (І. Трубавіна), «Модель партнерських відносин навчального закладу з сім'єю» (В. Оржеховська, В. Кириченко) та ін.

Мета статті полягає у представленні соціально-педагогічної роботи з батьками із сімей вимушених переселенців, спрямованої на підвищення виховного потенціалу батьків із таких сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна робота з

батьками із сімей вимушених переселенців полягала у створенні технології підвищення виховного потенціалу батьків із таких сімей, яка включає такі основні напрями:

– *інформаційна спрямованість*: надання батькам можливості отримати необхідну інформацію про сутність виховного потенціалу сім'ї та його роль у вихованні дитини, достатнього обсягу знань про виховання дитини, особливості молодшого шкільного і підліткового віку у загальному онтогенезі розвитку особистості, поділитися наявними проблемами у взаєминах з дитиною і середовищем та власним досвідом їх вирішення;

– *терапевтична спрямованість*: надання психологічної допомоги батькам у вирішенні їхніх проблем у взаєминах з дитиною з оточенням, розвиток їхньої рефлексивної позиції та навичок відповідального батьківства, що загалом сприятиме особистісному зростанню кожного учасника;

– *активно-творча спрямованість*: зростання активності, самостійності і взаємної відповідальності батьків у вирішенні наявних проблем, що стосуються виховання дитини, аж до виходу на створення груп взаємодопомоги [3, с. 226].

Підґрунтям для конструювання змісту, вибору методів і форм технології є методологічні принципи: гуманізації (передбачає виявлення та врахування інтересів, потреб суб'єктів взаємодії (батьків, учителів, психологів, соціальних педагогів) в процесі організації спільної роботи і спілкування; сприйняття батьків як односторонніх, партнерів і союзників учителя; ґрунтування на оптимістичній гіпотезі у взаєминах з батьками із сімей вимушених переселенців у процесі розв'язання наявних у них проблем; прийняття і повага кожного учасника взаємин, його думок); особистісно орієнтованої спрямованості (має на увазі ставлення до особистості як до найвищої цінності, активізацію її позитивних якостей; повагу її гідності; створення умов для розвитку світогляду, самосвідомості, емоційної сприйнятливості, моральної і духовної культури та поведінки, саморозвитку, визначення власних можливостей і цілей та спрямування їх в потрібне русло); суб'єкт-суб'єктної взаємодії (орієнтує на розуміння дитини як головного суб'єкта виховання, спрямовує на рівноправні взаємини між учасниками виховного процесу (вчитель-батьки-діти)); цілеспрямованості та цілісності (має на увазі спрямування виховної роботи на досягнення чітко визначеної мети; здійснення виховних впливів на суб'єктів взаємодії не за послідовно-паралельною

схемою, а комплексно); співробітництва і партнерства взаємин (передбачає: визнання батьків активними учасниками, а не пасивними об'єктами педагогічної системи; врахування знань і особистісних якостей батьків і формування на цій основі оптимальних педагогічних зв'язків з ними; поцінування компетентності батьків, ініціативи; заохочення досягнень й особистого внеску кожного з них у виховну діяльність школи); превентивності (передбачає запобігання негативним проявам у поведінці як дорослих, так і дітей; вироблення у них поведінкових табу, несприйнятливості до будь-яких негативних впливів, готовності боротися з ними; вправлення у здатності проявляти щодо іншого гуманні якості, розв'язувати конфлікти мирним способом).

Реалізація означених принципів у цілому забезпечує дотримання таких вимог, як: обов'язковість, систематичність, наступність, системність (розуміння процесу формування виховного потенціалу як органічного елемента взаємозумовленої та багаторівневої системи формування особистості), комплексність (синтез наукових досягнень різних галузей, зокрема психології, педагогіки, соціології, методики виховання, етики, комплексне застосування сучасних виховних технологій тощо), варіативність (відповідність змісту, форм і методів поставленій меті).

Технологія підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців охоплює такі основні етапи, як цільовий, організаційний, діяльнісно-коригуючий, рефлексивний.

Цільовий етап спрямовувався на визначення мети і завдань соціально-педагогічного супроводу підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців.

Робота з організації соціально-педагогічного супроводу підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців здійснювалась з такими суб'єктами виховного процесу – батьками дітей молодшого шкільного і підліткового віку, педагогами.

З батьками соціально-педагогічний супровід полягає у наданні допомоги у підвищенні їхнього виховного потенціалу (мета), а саме: у формуванні ціннісного ставлення до дитини, прагненні створити сприятливі умови для її духовно-морального, емоційного розвитку, вдосконаленні знань щодо психолого-педагогічних закономірностей навчання і виховання дітей молодшого шкільного і підліткового віку, виробленні вмінь вибудовувати конструктивні

взаємини з дітьми на засадах гуманізму та взаємодопомоги (завдання). Мета соціально-педагогічного супроводу педагогів – через оволодіння технологією здійснення соціально-педагогічного супроводу батьків із сімей вимушених переселенців сприяти підвищенню їхнього виховного потенціалу.

Організаційний етап технології передбачає організацію роботи педагогів (класних керівників початкової і основної школи, шкільних психологів, соціальних педагогів) з батьками на основі партнерської взаємодії. Взаємодія школи і сім'ї на засадах партнерства і взаємовідповідальності, за переконанням В. Шахрай, «передбачає регулярні контакти педагогів і батьків, активне залучення сім'ї до життєдіяльності школи та класу, організацію заходів, спрямованих на підвищення педагогічної культури сім'ї, яка включає в себе розуміння батьками внутрішнього світу власних дітей, осмислення життєвих цілей, що є важливими для особистісного зростання їх та дітей» [8, с. 62].

Основним організатором партнерської взаємодії виступає класний керівник. Він попередньо планує залучення батьків до спільної діяльності з підвищення виховного потенціалу на основі довіри, відкритості, дотримання етичних норм спілкування. На цьому етапі виявляються і врегульовуються наявні розбіжності і суперечності усередині трикутника «батьки-дитина-вчителі», узгоджуються позиції батьків і педагогів щодо цілей виховної діяльності з підвищення виховного потенціалу у сімейному й шкільному середовищах; плануються різні види спільної роботи з урахуванням інтересів усіх учасників взаємодії; проводиться соціально-психологічна діагностика учасників групи, пояснення правил групової взаємодії, структурування психологічних та соціально-психологічних проблем учасників групи, що стосуються виховання дитини у сім'ї.

Діяльнісно-коригуючий етап забезпечує активізацію участі батьків у виховній діяльності школи, запровадженні педагогічної просвіти батьків, зорієнтованої на підвищення їхнього виховного потенціалу, надання психолого-педагогічної допомоги батькам в усвідомленні їх ролі, відповідальності у вихованні дітей, побудові якісних взаємин з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку. У процесі запровадження програми соціально-педагогічного супроводу батьків з сімей вимушених переселенців здійснюється коригування виявлених у процесі констатації недоліків сімейного виховання, обираються найбільш доцільні форми й методи роботи з батьками у залежності від типу сімей тощо.

На цьому етапі класний керівник сприяє участі батьків у підготовці та проведенні колективних виховних заходів, організацію і проведення групових та індивідуальних консультацій для батьків (за допомогою шкільного психолога), здійснює педагогічне керівництво діяльністю батьківської ради класу. Обов'язковим є забезпечення постійного зворотнього зв'язку з батьками – інформування батьків щодо результатів роботи з формування виховного потенціалу батьків з метою вироблення певних заходів для їх покращення.

У рамках технології для роботи з батьками з метою підвищення їхнього виховного потенціалу було розроблено *Програму соціально-педагогічного супроводу батьків з сімей вимушених переселенців*, яка складалася з трьох блоків. Вони були визначені у відповідності з виокремленими нами компонентами поняття «виховний потенціал», а саме: *ціннісно-гуманний* (психологічний клімат, ціннісна єдність членів сім'ї, сприйняття дитини, любов і довіра у взаєминах; *комунікативно-емоційний* (характер внутрішньосімейного спілкування, стиль сімейного виховання); *компетентнісний* (батьківська компетентність як інтегративна характеристика знань, почуттів, дій батьків щодо виховання дитини); організаційно-діяльнісний (організація сімейного дозвілля, самоорганізація, спільна діяльність членів сім'ї).

У межах впровадження Програми передбачались різні форми роботи з батьками та використання інноваційних методів навчання дорослих.

У контексті впровадження ідей Нової української школи ефективними вважаються такі форми спілкування з батьками, як тижневі або місячні інформаційні бюлетені (містять інформацію про всі заходи, в яких беруть участь діти); зустрічі групи батьків (для планування волонтерських заходів для класу чи школи); обмін між батьками й вчителями книгами про цікаві підходи до навчання і виховання дітей [5, с. 141].

На наш погляд, найбільш доцільними у виховному плані засобами роботи з сім'ями вимушених переселенців є ті, які ґрунтуються на діалозі, є рефлексивними й емоційно насиченими тощо. Насамперед, це спілкування, яке має ігрові засади і включає різноманітний зміст інформації відповідно до поставлених завдань. З цією метою застосовували різноманітні технології спілкування для практичного вирішення проблем сімейного виховання, дискусії, метод «фокус-груп», аверсивну терапію, метод вікарного наочіння, методику ОВСВ (оцінка

власного стилю виховання) та ін.

Окрім традиційних форм, як міні-лекція і бесіда, у роботі з батьками з сімей вимушених переселенців з метою покращення їхнього виховного потенціалу застосовувалися профілактичні бесіди, обговорення ситуацій, вправи, психологічні етюди, різноманітні дискусії, творчі завдання, ігрові вправи, обговорення проблемних ситуацій, інтерактивні лекції, інформаційні дискурси, електронне листування, прослуховування аудіозаписів відповідей дітей на запитання психолога (анонімні), прослуховування й активне обговорення аудіолекцій, радіопрограм («Сім'я – фортеця моя», «Батьківські години», «Школяда»), перегляд телепередач («Говорить Україна», «Кохана, ми вбиваємо своїх дітей»), ознайомлення з пізнавальними сайтами («Інтернет-енциклопедія сім'ї», «Українській сімейний ресурс», «Дитяча психологія для батьків»), проведення групових та індивідуальних консультацій та ін.

Основними вимогами до вибору форм і методів роботи з батьками є: врахування особливостей батьків, зокрема рівня їх загальної і педагогічної культури; необхідність реалізації діалогічного спілкування батьків, дітей і педагогів; здатність педагога досягти найбільшого результату шляхом застосування конкретного методу» [8, с. 60].

Рефлексивний етап передбачає створення рефлексивного середовища в групі, тобто створення таких умов розвитку особистості, які надають їй можливість самодослідження і самокорекції, сприяють наявності як групової, так і індивідуальної рефлексії.

Задля цього у рамках Програми впроваджувався рефлексивний тренінг, метою якого було підвищення виховного потенціалу батьків (законних представників) через вироблення вмінь вибудовувати конструктивні взаємини з дітьми на засадах гуманізму та взаємодопомоги.

Під час проведення рефлексивного тренінгу для батьків дітей молодшого шкільного і підліткового віку було використано такі форми, як: діалогічні взаємодії, інформаційні технології, різноманітні активні та ігрові вправи, вправи для контролювання негативних емоцій («активне слухання дитини», «Я-повідомлення»), групові дискусії тощо; методи: вирішення проблемних ситуацій, заміна негативних установок на позитивні, «методика АСВ», конструктивний метод вирішення конфліктних ситуацій.

Найбільш ефективними у виховному

плані виявились засоби, які ґрунтуються на діалозі, є рефлексивними й емоційно насиченими. Насамперед, це спілкування, яке має ігрові засади і включає різноманітний зміст інформації відповідно до поставлених завдань. З цією метою застосовували різноманітні технології спілкування для практичного вирішення проблем сімейного виховання, дискусії, метод «фокус-груп», аверсивну терапію, метод вікарного навчання, методика ОВСВ (оцінка власного стилю виховання) [3, с. 230].

Оскільки на діяльнісно-коригуючому та рефлексивному етапах активність від класного керівника переходить до батьків, це дає їм змогу оволодівати прийомами ефективної комунікації, розвивати вміння керувати власною діяльністю, збагачувати особистий виховний досвід завдяки сприйняттю позитивного досвіду інших батьків. Підвищення виховного потенціалу батьків здійснювалось також через перегляд батьками відеосюжетів, інформаційних роликів, соціальних реклам, короткометражних фільмів, документальних фільмів виховного плану. Батькам також рекомендувались літературні твори для спільного читання з дітьми в родинному колі.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, запропоноване нами інформаційно-технологічне забезпечення слугувало важливим додатком при встановленні контактної взаємодії, адже педагоги доповнили власний досвід роботи з батьками новими та різноманітними методиками діагностики, способами трансляції інформації. При розробці соціально-педагогічного супроводу підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців ми врахували складність залучення батьків до взаємодії і потребу розвитку їх мотивації до підвищення власного рівня педагогічної культури. Тому у перспективі – розроблення змісту занять для батьків, який не лише характеризується варіативністю й суб'єкт-суб'єктною спрямованістю, але й має на меті розвинути індивідуальні можливості матері чи батька, збагатити їх особистісний потенціал.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Акименко Ю. Ф. Застосування тренінгових програм для батьків у роботі соціальних служб (на прикладі діяльності «Соціально-психологічного центру» у м. Славутичі). Проблеми соціальної роботи, 2012. Вип. 1 (1). С. 38–48.
2. Алексєєнко Т. Ф. (Ред.), Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В., Куниця Т. Ю., Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді: монографія. Київ : ТОВ

«Задруга», 2017. 168 с.

3. Алексєєнко Т. Ф. (Ред.), Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.

4. Гончар Л. В. Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку: монографія. Київ: ТОВ «Задруга», 2017. 360 с.

5. Нова українська школа: poradnyk dla vchytelia. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

6. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, модель: навчальний практико зорієнтований посібник. Харків: Видавництво «Точка», 2007. 192 с.

7. Тюптя О. В., Лук'яненко Н. М. Технологія формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Київ, 2010. № 7(9), с. 319–330.

8. Шахрай В. М. (Ред.), Алексєєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири: монографія. Кропивницький, ТОВ «Імекс-ЛТД», 2019. 136 с.

REFERENCES

1. Akymenko, Yu. F. (2012). *Zastosuvannia treninhovykh prohram dlia batkiv u roboti sotsialnykh sluzhzb (na prykladi diialnosti «Sotsialno-psykholohichnoho tsentru» u m. Slavutychi)*. [Application of training programs for parents in the work of social services (on the example of "Social-psychological center" in Slavutych)].
2. Aliksieienko, T. F. (Red.), Zhdanovych, Yu. M., Malynoshevskiy, R. V., Kunytsia, T. Iu., Serhieieva, N. V. (2017). *Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei ta uchnivskoi molodi*. [Social and pedagogical support for children and students]. Kyiv.
3. Aliksieienko, T. F. (Red.), Honchar, L. V., Kunytsia, T. Iu., Bybyk, D. D. (2020). *Vymusheni pereselentsi: sotsialno-pedahohichni problemy i dosvid pidtrymky*. [Internally displaced persons: socio-pedagogical problems and experience of support]. Kropyvnytskyi.
4. Honchar, L. V. (2017). *Formuvannia humannykh vzaiemyn batkiv z ditmy molodshoho shkylnoho i pidlitkovoho viku*. [Theoretical-methodical bases of formation of humane parent-child relationships]. Kyiv.
5. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia*. (2017). [New Ukrainian school: a guide for teachers.] Kyiv.
6. Orzhekhovska, V. M. (2007). *Vzaiemodiia navchalnoho zakladu i simi: stratehii, tekhnolohii, model*. [Organization of Partnership of Educational Institution and Parents]. Kharkiv.

7. Tiuptia, O. V., Lukianenko, N. M. (2010). *Tekhnolohiia formuvannia usvidomlenoho batkivstva v hrupovii vzaiemodii. Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy*. [Technology of formation of conscious parenting in group interaction. Current problems of education and upbringing of people with special needs]. Kyiv.

8. Shakhrai, V. M. (Red.), Aliexsieienko, T. F., Honchar, L. V., Kanishevska, L. V., Malynoshkevskyi, R. V. (2019). *Tsinnist zhyttia pidlitka: svitohliadni oriientyry*. [The value of adolescent life: worldviews]. Kropyvnytskyi.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОНЧАР Людмила Вікторівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки і соціальної

роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

Наукові інтереси: сімейне виховання, проблеми підвищення виховного потенціалу батьків, моніторинг сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HONCHAR Liudmyla Viktorivna – doctor of pedagogical Sciences, senior researcher, Institute of educational problems of NAPN of Ukraine.

Circle of scientific interests: family education, problems of increasing the educational potential of parents, monitoring of family-oriented expectations of modern student youth.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021 р.

УДК 371.215

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-26-31

КАЛІНІЧЕНКО Надія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1802-274>
e-mail: kalinichenko11@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформи другої половини ХІХ століття докорінно змінили державний устрій Російської імперії, відкрили значні обшири для розвитку промисловості, концентрації виробництва. Відповідно економічна ситуація викликала зміни у мережі навчальних закладів внаслідок проведення шкільної реформи 1864 року. Згідно з нею, усі типи початкових шкіл, які існували раніше, дістали назву початкових народних училищ. Для них були прийняті єдині плани і програми. Діти одержували елементарні знання: навчали Закону Божому, читати, писати, першим чотирьом діям арифметики. Керували училищами новостворені повітові і губерньські училищні ради, а контроль за їх діяльністю у кожній губернії здійснювали попечителі народних училищ. Після реформ 1860-х років дівчата здобули можливість навчатися в початкових училищах спільно з хлопцями. І хоч кількість шкіл для «освіти народу» помітно збільшилася за рахунок земських, церковно-приходських, приватних, для задоволення потреб багатомільйонного населення у знаннях навчальних закладів

катастрофічно не вистачало. На 100 осіб населення припадало від 0,23 учнів (Волинська губернія) до 0,92 (Катеринославська губернія). Гостра недостатність народних шкіл розкриває політику царського уряду, спрямовану на освітню дискримінацію українського народу.

Реформи здійснювалися й у системі середньої освіти. У 1864 року цар затвердив Статут гімназій і прогімназій, відповідно до якого засновувались 7-класні гімназії і 4-класні прогімназії. Вони проголошені як безстанові і загальнодоступні, але навчання було платним, що обмежувало доступ дітей з малоімущих сімей у ці навчальні заклади. Для жінок створювалися гімназії, прогімназії і вищі жіночі курси, у яких готували дівчат до виконання обов'язків матері і господині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення тенденцій розвитку освіти на Єлисаветградщині в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття не втрачає своєї актуальності в сучасних умовах. Досить вагомим дослідженням ставлення тогочасного суспільства й місцевої влади до потреб народної освіти є монографія